

ПРЕСЛАВСКИЯТ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ТЕХНИКУМ В УКРАИНА – СРЕДИЩЕ НА БЪЛГАРЩИНАТА

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас

Резюме: В изложението се разкрива ключовата роля на Преславския педагогически техникум през периода 1923 – 1936 г. за подготовка на педагогически кадри за българските училища в Украйна. Подчергана е ролята на директорите, учителите и възпитаниците на това училище за отстояване на българщината. Сред тях са знакови имена за българската научна, методическа и литературна мисъл.

Ключови думи: Преслав, диаспора, книги, културно наследство.

Въведение

Историографията, свързана с таврийските българи, съдържа няколко открояващи се имена – М. Хаджийски, Вл. Калоянов, В. Митков. Техните изследвания обаче не се фокусират върху Преславския педагогически техникум в периода от началото на 20-те до срадата на 30-те години на миналия век, когато са подготвени над 600 учители по български език в Украйна, а народополезната дейност на курсисти и преподаватели го превръща в своеобразен стожер на българщината.

Изложение

Тема на изследването е книжовната и педагогическата дейност на преподавателите и възпитаниците на Преславския педагогически техникум. Предмет на изследването е един позабравен езиковедски експеримент – създаването на „съветско-български език“, и опитите за рецепцията му сред българската диаспора в периода 1930 – 1933 г. Към изследователския инструментариум спадат: културно-историческа ретроспекция, биографичен метод, анализ на научна и научнопопулярна литература.

Преселването на част от бесарабските българи в Таврия през 60-те години на XIX век води до сериозни политически, икономически и историко-демографски промени в тази област. Там се установява население със собствени духовни и образователни потребности. За кратко време във всяко българско село се създава начално училище.

През 1875 г. в с. Преслав е открита учителска семинария. Към нея има училище, където курсистите реализират педагогическата си практика. Преподава се на български език, а учителите са предимно от

средите на свещениците. След около десетилетие властите сменят учителския състав със специално назначени за целта преподаватели и налагат руския език като основен език на преподаване. Това води до рязък спад на завършилите. До 1918 г. учебното заведение запазва руския си облик, макар че обучаваните са предимно българи. Един от възпитаниците на училището и впоследствие учител – Атанас Върбански/Афанасий Варбанский (1862 – 1916) – обнародва сборник с песни на българите от Бердянск, с което допринася за укрепване на тяхното родолюбие и патриотично самочувствие. Изготвената в процеса на проучването справка го разкри като автор на:

- Български народни умотворения (Народни песни, записани в село Преслав, в Таврическата губерния в Русия, от преславския учител Танас Върбански). – В: *Периодическо списание на българското книжовно дружество в Средец*. Средец: Държавна печатница, 1894, кн. XLIV, с. 288 – 300;
- Песните на бердянските българи (1910).

Освен български и руски, този педагог е владеел немски, гръцки и турски език. По спомени на негови съвременници, свирел на класически и народни музикални инструменти – китара, флейта, гайда и кавал [1].

Важна промяна в началото на второто десетилетие на XX век превръща Преслав в значимо образователно средище. Благодарение на Кръстю Раковски, посетил българските села в Таврия през 1922 г., се появява указът на украинското съветско правителство, подписан от него, за създаване на народни (начални) български училища в Украйна, в които се преподава на български език. Така след Гражданската война училището за педагогически кадри е преименувано на Преславски педагогически техникум. Обучението отново се води на български език¹. Създадена е богата училищна библиотека, която съдържа 50 000 тома. Курсистите преминават тригодишен курс на обучение.

През 1924 г. българските начални училища в тази част на Украйна са 43, учителите – 89, учениците – 4314. През следващата година учещите са вече 7185. В края на десетилетието 90% от българските деца получават достъп до образование на родния си език. Преславският педагогически техникум усилено воюва за ликвидиране на неграмотността. Постепенно се обособяват курсове и групи с различен вид обучение – начални учители, детски учители, пионерски ръководители, кадри за въведеното политехническо обучение.

Резултати

Сред възпитаниците на учебното заведение се срещат известни имена, свързани с науката и художествената литература.

Димитър Димитров (1897 – 1938) е роден в с. Диановка. През 1917 г. завършва Средното училище в Преслав. Работи като учител. Включва се активно в издателска дейност на български книги и учебници. Завършва славянско езикознание. Записва аспирантура в Ленинград. Получава висока оценка от самия Н. Державин и участва в много изследвания. Първоначално е научен сътрудник, а после – доцент. Разстрелян е по обвинение в националистическа дейност през януари 1938 г. Реабилитиран е през 1956 г. Автор е на редица академични трудове: „Болгарское переселение в Украину и Крым“ (1931), „Из Бессарабии в Таврию“ (1932), „К изучению Любена Каравелова“ (1932), „Война и революция в современном песнотворчестве болгар Приазовья“ (1934) [2, с. 182].

Николай Фуклев (1905 – 1938) е роден в с. Преслав, където завършва образованието си в Педагогическия техникум. Учи във Филологическия факултет на Харковския университет. Издава българския вестник „Колективист“. Активно участва в дейността на Българския драматичен театър в Одеса. Преводач от български на руски и на украински език. Пише разкази, а през 1935 г. обнародва романа „На позлатената земя“. Осъден е за „националистическа дейност“. Разстрелян е в Харков на 4 ноември 1938 г. Реабилитиран е през 1946 г.

Към тях би следвало да прибавим името на Дм. Ф. Марков, (1913 – 1990) – известен руски литературовед, славист, член-кореспондент на АН на СССР (1966), член на БАН (1968). Роден в с. Преслав, той също получава гимназиалното си образование в Педагогическия техникум и научава български език. Арестуван е през 1937 г. и е сред обвиняемите по делото на т.нар. българска контрареволуционна организация².

Сред учителите, чийто брой варира от 12 до 28 през различни учебни години, се открояват: Николай Добружски – завършил Одеската консерватория, организатор на театрална труппа сред възпитаниците на техникума; Андрей Нейковски – завършил Петербургския университет – даровит музикант; политеми-грантите Невена Генчева (1896 – 1937) – учителка по български език и литература, журналистка; Марко Г. Марков – съавтор на учебници за началното училище. Андрей Нейковски и Невена Генчева стават жертви на сталинските репресии и са разстреляни през 1937 г. [3].

Най-известното име сред директорите е това на дългодишната учителка и политемигрантка Райна Кандева (1882 – 1967), която

ръководи учебното заведение от 1928 до 1930/1931 г. Тя е авторка и съавторка на 22 учебника и учебни пособия, редакторка е на два и преводачка на два учебника. По време на престоя ѝ в Преслав са издадени първите осем от тях: буквар и читанка в две части за неграмотни и малограмотни, учебници по правопис и граматика за отделни учебни групи – от първа до четвърта. Райна Кандева е авторка и на редица педагогически статии, публикувани в местния специализиран печат³.

Дискусия

През ноември 1930 г. Народният комисариат по просветата на Украйна задължава всички издания, обнародвани на български език, да се придържат към проекта за правопис на проф. Делчо Дринов (1893 – 1936), основан на фонетичния принцип – т.е. да се пише, както се изговаря. Става дума за „съветско-български език“, който отчита местните диалекти на преселниците в СССР“. Първите учебници на Райна Кандева, издадени по време на работата ѝ в Преслав, са подчинени на гореспоменатите изисквания.

Тази сложна езикова ситуация продължава до 1933 г., когато чрез ново постановление изкуствено създаденият „съветско-български език“ е премахнат по настояване предимно на видни български политемигранти, които не могат да се примирят с книжовния вариант на диалекта на българската украинска диаспора, широко рекламиран като „пролетарски правопис“.

Доколкото е известно, това е втори опит за въвеждане на български диалект в книжовното българско дело – след усилията на банатските българи през периода 1860 – 1896 г. да обучават децата си на палкенски език в пределите на Австро-Унгарската империя. Този акт в Украйна има предимно политически, а не толкова патриотичен характер, и бързо бива забравен. Самата Райна Кандева преработва учебниците си и те биват преиздадени и ползвани от българската диаспора в Украйна. Съществуват обаче основателни съмнения, че събитията в Украйна са генерална репетиция за създаването на „македонския език“ в средата на 40-те години на миналия век – фактът, че с държавни декрети се налагат езикови норми, е сам по себе си многозначителен...

Анализът и интерпретациите на събраната фактология налагат следните изводи:

За сравнително краткото си съществуване като учебно заведение, в което се преподава на български език, Преславският педагогически техникум се превръща във важно образователно средище и изпълнява отговорната си патриотична мисия.

И сред възпитаниците, и сред преподавателите може да се открият имената на известни дейци на науката, литературата и изкуството, които впечатляват със своята отдаденост на делото на просветата и книжовността.

Заклучение

Идеята за създаване на изкуствен език в ролята му на мост между отделните малцинства и държавния език заслужава по-обстойни проучвания, които биха разкрили неподозирани страници от историята на българската диаспора в Украйна и нейното културно наследство. Ключ към тези разкрития несъмнено е учебната дейност на Преславския педагогически техникум.

Бележки

¹ <https://pro.berdiansk.biz/v-chuzhom-krayu-stavshem-rodnyim/>

² <https://iliaganchev.blog.bg/history/2013/09/20/bylgari-represirani-ot-stalinskata-banda-chast-2.1150494>

³ **Kandeva-Girginova, D., V. Kandeva-Piskova.** Uchitelkata Raina. Sofiya: Narodna prosveta, 1987. 228 s.

[**Кандева-Гиргинова, Д., В. Кандева-Пискова.** Учителката Райна. София: Народна просвета, 1987. 228 с.]

References/Литература

1. **RSZOUA**, f. Shatlinskii Mihail Semenovich, ed. hr. „Kratkaya biografia A. V. Varbanskogo“, ll. 1 – 10.

[**РСЗОИУА**, ф. Шатлинский Михаил Семенович, ед. хр. „Краткая биография А. В. Варбанского“, лл. 1 – 10.]

2. **Kaloyanov, V.** Belezhki za kulturno-prosvetnoto delo na balgarite v Zaporozhka oblast (Украина). – V: *Balgarite v Severnoto Prichernomorie*, 1992, т. 1, бр. 1, с. 180 – 187.

[**Калоянов, В.** Бележки за културно-просветното дело на българите в Запорожка област (Украина). – В: *Българите в Северното Причерноморие*, 1992, т. 1, бр. 1, с. 180 – 187.]

3. **Stanchev, M.** „Delo 13-ti“ po protsesе 1937 – 1938 gg. nad tak nazivаemoy „Bolgarskoy kontrarevolutsionnoy natsionalisticheskoy organizatsiej v Ukraine“. – V: *Drinovskiy zbirnik*, 2013, б.

[**Станчев, М.** „Дело 13-ти“ (о процессе 1937 – 1938 гг. над так называемой „Болгарской контрреволюционной националистической организацией в Украине“). – В: *Дриновський збірник*, 2013, б.]

За автора

Маргарита Терзиева е професор, доктор на педагогическите науки, доктор по филология. Автор е на десетки монографии и над 400 научни публикации. Научните ѝ интереси са в различни области: история на образованието, детска литература, кинопедагогика, музейно образование, медиаобразование, българска диаспора.

За контакт с автора: mtterzieva@gmail.com

THE PRES LAV PEDAGOGICAL SCHOOL IN UKRAINE – A CENTRE OF BULGARIAN CULTURE

Margarita Terzieva

University “Prof. Dr. Asen Zlatarov” – Burgas

Abstract: The study reveals the key role that the Preslav Pedagogical School had for the qualification of pedagogues for the Bulgarian schools in Ukraine in 1923 – 1936. It also shows the fervor with which the school directors, teachers and alumni defended the Bulgarian spirit and culture. Among them, there were some eminent names in Bulgarian science, literature and pedagogy.

Keywords: Preslav, diaspora, books, cultural heritage.

About the author

Margarita Terzieva is a professor, doctor of pedagogical sciences, doctor of philology. She is the author of dozens of monographs and over 400 scientific publications. Her scientific interests are in various fields: history of education, children's literature, cinema education, museum education, media education, Bulgarian diaspora.

To contact the author: mtterzieva@gmail.com